

Tatjana Hojan*

Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini

*Association of Slavic Teacher Societies in Friuli-Venezia
Giulia*

Izvleček

Prispevek obravnava delo Zveze slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini, ki je bila ustanovljena pred stotimi leti. V uvodu je opisan politični položaj Slovencev in Hrvatov na ozemlju, ki je po mirovni pogodbi pripadel Italiji. Nato je opisano delovanje zveze, ki so jo ustanovili februarja 1920 v Trstu in je izdajala tudi publikacije. To so bile: pedagoški časopis *Učiteljski list*, ki je izhajal od 1920 do 1926, mladinska lista, slovenski *Novi rod*, ki je izhajal med letoma 1921 in 1926, in hrvaški *Naša nada*, ki je izhajal od 1921 do 1922, ter *Ročna zapisnika za leti 1922 in 1923*. Opisani so izobraževalni tečaji, ki jih je prirejala Zveza, zelo uspešen pevski zbor, samopomoč in sekcija za sestavo učnih knjig.

Abstract

The article talks about the work of the Association of Slavic Teacher Societies in Friuli-Venezia Giulia, founded a hundred years ago. The introduction describes the political position of Slovenes and Croats in the area which were granted to Italy by peace treaty. This is followed by a description of the activities of the association, founded in February 1920 in Trieste, which also published various publications. These were: the pedagogical newspaper *Učiteljski list* between 1920 and 1926, the Slovene youth newspaper *Novi rod* between 1921 and 1926, the Croatian youth newspaper *Naša nada* between 1921 and 1922, and the record book *Ročni zapisnik* for 1922 and 1923. The article also describes the educational courses organised by the association, the very successful choir, self-help and the section within the association responsible for writing teaching books.

Ključne besede: učiteljska društva, Primorska, *Učiteljski list*, izobraževalni tečaji

Key words: teacher societies, Primorska, *Učiteljski list*, educational courses

Po razpadu Avstro-Ogrske je Italija na podlagi Londonskega pakta iz leta 1915 zasedla Goriško-Gradiščansko, Trst in okolico, Istro, del Notranjske, pozneje

* Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta:tatjana.hojan@gmail.com

še Reko in del Dalmacije. Tako so se številni Slovenci in Hrvati znašli pod Italijo, ki je kmalu začela izvajati ostre ukrepe proti vsem, ki bi utegnili ogroziti italijanske interese na zasedenem ozemlju, ter jih poitalijančevati. Že leta 1920 so požgali slovenski Narodni dom v Trstu, nato pa še hrvaški Narodni dom v Pulju. Številni intelektualci so bili preganjani; veliko se jih je izselilo v Jugoslavijo in druge države. Smrtni udarec pa je slovenskim in hrvaškim šolam zadala Gentilejeva šolska reforma leta 1923. Ta je s šolskim letom 1923/24 določila za učni jezik italijanščino v osnovnih šolah, najprej v prvem razredu in naslednja leta še v vseh drugih. Slovenski in hrvaški učitelji so bili odpuščeni ali pa so jih poslali daleč v notranjost Italije.

Razpuščali so slovenska in hrvaška kulturna, športna in gospodarska društva ter zatrli ves slovenski in hrvaški tisk.¹

Do konca prve svetovne vojne so bila vsa primorska učiteljska društva članice Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev s sedežem v Ljubljani. Z razpadom Avstro-Ogrske so se spremenile meje države in z novo razmejitvijo so primorska učiteljska društva izgubila zvezo s centralo v Ljubljani. Pobudo za ustanovitev nove učiteljske zveze je dal Anton Grmek, učitelj pri Sv. Ivanu. Obiskal je devet učiteljskih društev na Primorskem: tolminsko, goriško, logaško, idrijsko Slomškovo zvezo, postojnsko, sežansko, koprsko, tržaško in učiteljsko društvo istrskih Hrvatov. Že 16. novembra 1919 so se na svetoivanski šoli v Trstu zbrali zastopniki vseh učiteljskih društev in sklenili ustanoviti osrednjo organizacijo. Ta naj bi skrbela za jugoslovansko šolstvo in ščitila moralne in materialne koristi učiteljskega stanu. V njen delokrog pa bo spadalo tudi kulturno in vzgojno delo zunaj šole.

1. in 2. februarja 1920 so učitelji pri Sv. Ivanu sklicali prvo delegacijsko zborovanje in s tem je bila ustanovljena Zveza jugoslovenskih učiteljskih društev v Trstu. Za predsednika je bil izvoljen Anton Grmek, za tajnika svetoivanski učitelj Silvester Rode, za blagajnika Karel Gruntar, učitelj v Rojanu. V širši odbor so bili izvoljeni vsi predsedniki okrajnih učiteljskih društev. Ustanovljene so bili tri sekcije: organizacijska, šolsko-politična in za zunajšolsko delo. Razpravljali so o šolah na zasedenem ozemlju, o njihovem nadzorovanju, o nastavljanju učiteljev in šolskih knjigah. Zahtevali so, da oblast prenese sedež slovenskega učiteljskega društva iz Tolmina in slovenske realke iz Idrije v Gorico. Zahtevali so dovoljenje za uvoz šolskih knjig iz Jugoslavije.²

Naslednje zborovanje Zveze, ki se je preimenovala v Zvezo slovanskih učiteljskih društev, je bilo 5. in 6. avgusta istega leta v Trstu. Na njem so protestirali proti preganjanju učiteljstva. Sklep je bil: »Zveza slovanskih učiteljskih društev v Trstu protestira proti zasledovanju učiteljstva, zahteva preklic premeščenj, ki so se izvršila brez disciplinarnih preiskav, in izjavlja, da bo izvajalo učiteljstvo po-

1 Marisa Škerk Kosmina, *Učiteljski list*, 1991, str. 5.

2 Minka Pahor, *Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini, Jadranski koledar 1980*, str. 217.

sledice, ako bo vztrajala oblast pri svojih zakonolomnih odločitvah.« Sprejeli so tudi resolucijo, ki je zahtevala, da se prejemki učiteljstva regulirajo draginjskim razmeram primerno, ker so do sedaj nezadostni. Tudi tokrat so predlagali, naj se slovensko učiteljišče z naslednjim šolskim letom obnovi v Gorici. Na zavodu pa naj poučujejo akademsko izobraženi profesorji. Ugovarjali so tudi proti obvezni vpeljavi italijanščine na ljudskih šolah, kjer se ni že prej poučeval tuj jezik. Sklenili so vstopiti v socialistično Delavsko zbornico v Trstu.³ Vendar ta ni sprejela Zveze.

V prvem letu delovanja Zveze je bilo v tržaškem društvu 152 članov, v goriškem 120, tolminskem 81, logaškem 41, v idrijski Slomškovi zvezi 28, v po-stojnskem društvu 98, v sežanskem 57, koprskem 28 in v hrvaški Istri 180 članov.

V letu 1921 je bilo v Zvezi kar nekaj nesporazumov. Nekateri učitelji so hoteli, da bi bila Zveza samo pedagoška organizacija, drugi pa so zahtevali, naj bi branila stanovske in materialne koristi članstva. Zveza je lahko ugotovila tudi, da je prešibka, da bi lahko pomagala prizadetim učiteljem in ustavila preganjanje, ki je bilo vedno hujše. Zelo je odmevala tudi izjava člana Zveze Ferda Kleinmayerja na deželni šolski konferenci aprila 1921. Šolska oblast je sklicala primorske učitelje na konferenco, kjer naj bi sestavili predloge za organizacijo šolstva in ureditev pravnega položaja učiteljstva. Tam je Kleinmayer poleg izčrpnega poročila o predlogih slovenskih učiteljev izrazil tudi zvestobo domovini Italiji, kar je člane Zveze zelo razburilo. Šele maja tega leta so bila potrjena pravila Zveze, ki so izšla v Učiteljskem listu. V njih je bil opisan namen Zveze: »Zveza je nepolitično društvo ter se ima namen potezati za moralno in materijalno korist udov svojih članic.«⁴

Na delegacijskem zborovanju Zveze 10. in 11. septembra 1921 je tajnik društva poročal o delu Zveze v preteklem obdobju. Vlada je ugodila njihovi zahtevi po uvozu znanstvenih in leposlovnih knjig. Protest Zveze proti preganjanju učiteljstva je bil uspešen, saj je vlada pristala na to, da se uvedejo disciplinske preiskave, preden obsodijo učitelja.⁵

Na tem zborovanju so se nasprotja v Zvezi v glavnem uredila in prevladalo je stališče, naj se odločno bori za pravice učiteljstva in šole.

Leta 1922 je bilo delegacijsko zborovanje Zveze od 7. do 9. julija v Gorici. Razpoloženje je bilo tokrat optimistično, urednik Učiteljskega lista Jože Pahor ga je opisal tako: »Ta čas je Zveza slov. učiteljstva Julijske krajine trdnejša kakor kdaj poprej. Tudi mi smo imeli svoje notranje boje, toda če vsa znamenja ne varajo, smo jih izbojevali, koristi stanu in šole so bile močnejše, kakor nasprotja med nami, poštenje in idealizem stanu sta ojačila centrifugalne sile v organizaciji, ki je ostala krepka in enotna vzlic notranjim in zunanjim težkočam. Zadoščenje ima,

3 Delegacijsko zborovanje »Zveze slovanskih učiteljskih društev« v Trstu, *Učiteljski list*, 1920 (16. 8.), str. 1–2.

4 Pravila Zveze slovanskih učiteljskih društev Julijske Benečije v Trstu, *Učiteljski list*, 1921 (1. 7.), str. 6.

5 Delegacijsko zborovanje v Vipavi, *Učiteljski list*, 1921 (16. 9.), str. 2.

kdor je s svojimi prizadevanji pripomogel, da se je Zveza v težkih dneh in vkljub sovražnim silam utrdila in razrasla.«

Tega leta so pri generalni civilni komisiji v Trstu ustanovili posvetovalno komisijo za šolske zadeve. Iz vrst učiteljstva sta bila zanjo izbrana Ferdo Kleimayr in Avgust Rajčič. Vodstvo Zveze je sklicalo sejo, na kateri sta delegata dobila direktive, o katerih bodo razpravljali v tej komisiji. Delokrog te komisije pa je bil majhen, ker je bil njen namen dati nasvete oblastem. Direktive članoma so bile obsežne, med njimi ureditev učiteljskih plač, nadzorstvo šol s strokovno usposobljenimi učitelji, ustanovitev obrtno-nadaljevalnih šol in kmetijskih tečajev za učitelje, učiteljišče naj bo v Gorici, učitelji morajo imeti pasivno volilno pravico.

Zveza je v letu 1922 pri oblasteh protestirala, ker italijanski učitelji na slovenskih šolah niso znali slovenščine, oblast si je ta protest zapisala. V tem letu je Zveza štela 11 društev s 749 člani.⁶

Leto 1923 je Zvezi prineslo številne težave. Goriško in tolminsko učiteljsko društvo ni smelo zborovati, ker jima oblast ni dala dovoljenja. Že v začetku leta so aretirali Alojzija Hreščaka in Jožeta Pahorja, pomembna člana Zveze, odpustili so številne učitelje, predčasno upokojili urednika hrvaškega dela Učiteljskega lista Vinka Šepića. Vendar pa so 9. in 10. julija kljub temu sklicali peto delegacijsko zborovanje v Gorici. Bilo je zelo dobro obiskano.

Na volitvah je bil na mesto tajnika izvoljen Jože Pahor. Govorili so o novi Gentilejevi šolski reformi. Ta je šolsko obveznost razširila na pet let, kar je pomenilo nazadovanje, saj je bila doslej osemrazredna. Sprejeli so resolucijo, naj ostane stara šolska obveznost, in predlagali, da se učiteljišče v Tolminu prenese v kak kulturni center, na primer v Gorico. Na zborovanju so govorili tudi o sodelovanju z učitelji italijanske narodnosti, s katerimi so se že sestali v Vidmu in predlagali, da se ti sestanki nadaljujejo.⁷

Leta 1924 je bilo delegacijsko zborovanje spet v Gorici. Predsednik Zveze je v govoru ob odprtju povedal, da ne more ob koncu tega leta povedati nič dobrega. To je bilo leto potujčevanja šol in odpuščanja učiteljev, sploh je bilo to leto za učitelje najhujše po vojni.⁸ Nova šolska reforma je pokazala svoje slabe plati, tudi obstoj Zveze je bil ogrožen. Izgubili so veliko članov, od 716 na začetku leta 1923 jih je bilo na koncu leta le 569.⁹ Najbolje so delovali še samoizobraževalni krožki.

Preganjanje slovenskih in hrvaških učiteljev se je nadaljevalo z disciplinskimi preiskavami, odpuščanjem in premeščanjem. Tudi nekatera društvena zborovanja so bila prepovedana. Na VII. delegacijskem zborovanju Zveze v Gorici 1. in 2. avgusta 1925 je tajnik podrobno poročal o delu Zveze v enoletnem obdobju. V njem se je izvršila čistka v posameznih društvih, odpadli so nezainteresirani in

6 Delegacijsko zborovanje v Gorici, *Učiteljski list*, 1922, str. 161–63.

7 V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 179–80.

8 VI. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1924, str. 113.

9 Marisa Škerk Kosmina, *Učiteljski list*, 1991, str. 15.

nedelavni člani. Omenil je, da so ohranila svoje članstvo prav tista društva, ki so »imela najtežji boj za obstanek in so ta boj odločno sprejela«.¹⁰

Posebej je tajnik poročal tudi o intervencijah Zveze v posameznih primerih premeščanja in odpuščanja učiteljev. Vodstvo Zveze je posredovalo, kolikor je moglo, ampak organizacij zdaj ne upoštevajo, ampak jih celo pobijajo. Učiteljstvo je tako prepuščeno samo sebi.

V šolskem letu 1925/26 si je Zveza postavila predvsem dva cilja: boriti se za obstoj in širjenje izobraževalnega dela. Oblast je takrat izvajala hud pritisk za vpis v učiteljski fašistični sindikat ANIF, vendar večina članov Zveze temu ni nasedla. Zveza je pripravljala osmo delegacijsko zborovanje, ki naj bi bilo v Gorici 31. julija in 1. avgusta. Najavljen je bil tudi koncert učiteljskega pevskega zbora, za katerega je oblast dala dovoljenje. Vendar je tik pred začetkom zborovanja predstavnik oblasti izjavil, da sta zborovanje in koncert prepovedana. 3. avgusta 1926 je bila Zveza razpuščena, njeno premoženje zaplenjeno, razpuščena so bila tudi vsa okrajna učiteljska društva.¹¹

Učiteljski list

Že na prvem delegacijskem zborovanju ustanovljene Zveze 1. februarja 1920 so sklenili izdajati svoje glasilo *Učiteljski list*, »kjer se bodo obravnavala poleg strogo strokovnih, tudi obče kulturna vprašanja, ki bi utegnila zanimati tudi širšo javnost«. Za izdajo lista je bil odgovoren »organizatorični odsek«. Ta bo izhajal dvakrat na mesec, vsakega 1. in 16. dne in ga bo vsak član Zveze dobil zastoj. Za urednika je bil predlagan Janko Samec, za urejanje hrvaških člankov pa Josip Brnobić iz Pazina.¹²

Prva številka je izšla 1. marca 1920, tiskali so ga v tržaški tiskarni Edinost. Prvi dve leti je urejal slovenski del lista Janko Samec, nato pa vse do prepovedi izdajanja Jože Pahor. Hrvaški del je urejal Vinko Šepić. Odgovorni urednik je bil do 14. številke Silvester Pertot, nato pa Jože Pahor. List so vzdrževali člani Zveze. Prvi dve leti je imel list dve strani velikega formata, nato se je format zmanjšal in list razširil na štiri strani. Izhajal je v 700 izvodih. V prvem letniku je izšlo 20, v drugem 24, v tretjem 36, v četrtem 33, v petem 24, v sedmem, zadnjem letniku pa 14 števil. Zadnja številka je izšla 15. julija 1926. Slovenske članke je sprejemalo uredništvo v Trstu, hrvaške pa Josip Brnobić v Pazinu.¹³

10 VII. delegacijsko zborovanje v Gorici, *Učiteljski list*, 1925, str. 123.

11 Minka Pahor, *Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini, Jadranski koledar*, 1980, str. 221.

12 Silvij Rode, *Ustanovitev »Zveze jugoslovenskih učiteljskih društev« v Trstu, Učiteljski list*, 1920 (1. 3.), str. 2-3.

13 Marisa Škerk Kosmina, *Učiteljski list (1920-1926)*, 1991, str. 8.

Največ so v list pisali učitelji, od teh največ uredniki lista Janko Samec, Jože Pahor in Vinko Šepić. Veliko prispevkov imajo tudi Josip Ribičič, Stano Kosovel, Alojzij Hreščak, Ferdo Kleinmayr in Vladimir Martelanc.

List je spremljal delo Zveze, poročal o njenih sestankih in zborovanjih, o revijah, ki jih je izdajala, tečajih in samoizobraževalnih akcijah ter pevskem zboru. Podrobno je opisal tudi delo posameznih slovenskih učiteljskih društev. Obravnaval je slovansko šolstvo v Italiji, Jugoslaviji in v svetu, šolsko reformo, učne načrte in učbenike. Tako je pisal o ameriški šoli, šolstvu v Veliki Britaniji, Nizozemski, Sovjetski zvezi, Danski in drugod. Zelo veliko je pisal o položaju učiteljstva, njegovi osebnosti, plačah, pokojninah, namestitvah in premestitvah. Prinašal je tudi članke didaktične, pedagoške in psihološke vsebine, sledil kulturnemu dogajanju, obveščal o novih knjigah, revijah, o glasbi in gledališču. Zanimivi so bili članki študenta komunista Vladimirja Martelanca, ki je razlagal umetnost z marksistično filozofijo.

Zelo obsežno je list poročal o posameznikih, domačih in tujih učiteljih, pesnikih, pisateljih in politikih.¹⁴

Mladinski list

Že na ustanovnem občnem zboru Zveze 1. in 2. februarja 1920 je tolminsko učiteljsko društvo predlagalo izdajanje lista za mladino. Za to naj bi poskrbel izvoljeni organizacijski odsek. Septembra so na seji odbora Zveze sklenili izdajati mladinska lista s slovenskim in hrvaškim jezikom. Za hrvaškega je že začel zbirati gradivo Vinko Šepić. Uredništvo slovenskega lista je 16. septembra objavilo poziv slovenskim in hrvaškim književnikom, ki žive v Italiji, da pošljejo svoje naslove. Javilo se je večje število pesnikov in pisateljev, ki so obljubili prispevke v listih. Novi rod je pričel izhajati v drugi polovici januarja 1921, urednik je bil Janko Samec, hrvaški list *Naša nada* pa je začel izhajati aprila 1921. Urednik Vinko Šepić je ob koncu leta 1921 odstopil in na seji odbora 8. januarja 1922 je bilo sklenjeno, da *Naša nada* preneha izhajati, ker ima premalo naročnikov. Je pa Šepić nato začel izdajati nov list *Mladi Istranin*, ki je bil priloga Pučkog prijatelja.

30. oktobra 1922 je bil na seji organizacijskega odseka za urednika Novega roda imenovan Josip Ribičič. List je urejal do zadnjega letnika 1923/24, nato se je preselil v Jugoslavijo. Uredništvo je prevzel Jože Pahor. Leta 1925 je organizacijski odsek prenehal delovati in svoje delo prepustil vodstvu organizacije, ki je skrbelo za tisk. 28. novembra 1925 je izšel v državnem uradnem listu zakon o društvih, ki je bil naperjen zlasti proti slovanskim prosvetnim in športnim društvom. Zato je bilo v zadnjem letu izhajanja Novega roda veliko prepovedi in težav pri naročanju lista. Avgusta 1926 je bila Zveza razpuščena in med drugim zaplenjeni vsi letniki Novega roda.¹⁵

¹⁴ Tatjana Hojan, *Učiteljski list*, Bibliografsko kazalo 1920–1926, 1991.

¹⁵ Tatjana Hojan, *Zveza slovenskih učiteljev in njeno delo za mladinski list*, *Annales*, 1991, str. 187–192.

V Novem rodu so sodelovali številni takratni pisatelji, pesniki in ilustratorji. Imel je podnaslov: List za mladino. Prva leta je izhajal mesečno, od leta 1923 dalje pa desetkrat letno. Stalne rubrike so bile: pesmi, pripovedni spisi, pouk in zabava ter kotiček malih, kamor so pisali otroci. Od letnika 1923 je bila tudi rubrika poučni spisi, mesto pouk in zabava zrnca, rubrika Kotiček malih se je preimenovala v Kotiček. Od leta 1924 je bila tudi rubrika dramatični spisi. Med pripovednimi spisi so bili prevodi ruskih, japonskih in norveških pravljic, od avtorjev pa največkrat Aleksej Tolstoj, Fjodor Dostojevski, Henrik Sienkiewicz in Oskar Wilde.

Ročni zapisnik

Na seji organizacijskega odseka 30. oktobra 1921 so sklenili, da bodo izdali Ročni zapisnik. Podatke o šolah in učiteljstvu je treba poslati urednikoma zapisnika Josipu Ribičiču in Albertu Široku.¹⁶

Izdana sta bila za leti 1922 in 1923. Natisnila ju je tiskarna Edinost v Trstu. V njih so bile najprej informacije o organizaciji Zveze, navedeni člani vodstva in upravnega odbora in glavna področja dela Zveze. Sledil je seznam učiteljstva po posameznih okrajih, ki je vseboval: ime in priimek učitelja, rojstni kraj, rojstno leto in službeni kraj. Nato sta bila imenik in statistika šol po stanju 15. novembra. V imeniku so bile navedene šole po okrajih in abecednem redu, število razredov, število učencev, ime in priimek učiteljstva in opomba, ali je učitelj stalno nameščen ali začasno. Pri okraju Tolmin so bili tudi podatki o učiteljišču. V zapisniku za leto 1922 je bilo navedeno le število gojencev in gojenk, v zapisniku za leto 1923 pa predavatelji, statistika gojencev v pripravnici ter imensko dijaki in dijakinje 4. letnika. Posebej so bile navedene hrvaške šole v Istri, v okrajih Koper, Pazin, Pulj, Poreč in Volosko.

Na delegacijskem zborovanju julija leta 1923 so sklenili, da ga za naslednja leta opustijo in vodijo statistiko šol in učiteljstva v posebnih prilogah v Učiteljskem listu. Razlog za ta sklep je bil, da med letom potekajo številne spremembe pri šolah in učiteljstvu.¹⁷

Tečaji

Že v počitnicah leta 1920 je Zveza nameravala prirediti tečaj za učitelje. V Učiteljskem listu je bilo 16. avgusta objavljeno, da bo v Trstu tečaj v drugi polovici meseca septembra. Trajal naj bi en teden. Dopoldne bodo predavanja iz naslednjih panog: gospodarske organizacije, sociološko spoznanje, politika in etika, izobraževalno delo učiteljstva zunaj šole, verska toleranca, socializem s po-

16 Organizacijski odsek Zveze, *Učiteljski list*, 1921 (16. 11.), str. 4.

17 V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 155.

sebnim ozirom na narodnost in verstvo. Popoldne bodo udeleženci diskutirali o predavanih temah, zadnji dan pa se bodo udeležili izleta, ki ga bo organiziralo vodstvo tečaja.¹⁸

Vendar pa je bil načrtovani tečaj odpovedan, ker ni dobil dovoljenja policijskih oblasti. Tega pa niso dale zaradi izrednih razmer v Trstu, kjer je bilo prepovedano vsako združevanje. Tečaj je bil tako prepovedan, ampak Zveza je sklenila tečaj pripraviti v primernejših razmerah.¹⁹

Učitelj Alojzij Hreščak je v članku o učiteljski samoizobrazbi napisal, da bo prvi učiteljski samoizobraževalni tečaj od 10. do 16. septembra 1922 v Sv. Luciji. Navedel je literaturo, ki jo morajo imeti učiteljske knjižnice, o njej pa bo govor na tečaju.²⁰

O tečaju je pisal tudi, ko je ta potekel. Zahvalil se je vsem, ki so ga organizirali, in navedel predmete na tečaju. Ljudevit Tavčar je predaval o liberalizmu, dr. Engelbert Besednjak o krščanskem socializmu, dr. Henrik Tuma o marksističnem socializmu, dr. Miroslav Brumat in Ivan Rejec o verstvu in kulturni misiji krščanstva ter dr. Dragotin Gustinčič o združništvu. V članku je navedel še dodatno literaturo za učiteljske knjižnice.²¹

Leta 1923 je bil samoizobraževalni tečaj pri Sv. Luciji od 11. do 17. julija združen z vajami pevskega zbora. Na predavanjih župnika Ivana Rejca je bilo 79, profesorjev Karla Ozvalda 106, Izidorja Cankarja 110, Nikole Alfonsija 84, Umberta Bonnesa 74 in odvetnika dr. Henrika Tume 86 slušateljev.²²

Naslednje leto je bil tečaj pri Sv. Luciji od 22. do 26. julija. Predavali so: dr. Franjo Žgeč, vitez Mario Nordio, profesor dr. Ferdinand Pasini in Josip Dolgan, ki je tudi vodil tečaj. Poročilo v Učiteljskem listu še dodaja: »Svetolucijski tečaj Zveze je postal tradicionalen in je dokaz velikega stremljenja slovanskega učiteljstva v Italiji, da ne zaostane za časom, spopolneva se v strokovni in v družboslovnih vedah. Žalibog nimamo pri tem skoro nikake podpore od slovenskih znanstvenikov, ki so letošnji (III.) tečaj bojkotirali.«²³

Leta 1925 je Učiteljski list objavil, da se je za tečaj pri Sv. Luciji že prijavilo 31 učiteljev in 44 učiteljic.²⁴ Avgusta pa so sporočili, da je bil tečaj, ki bi moral biti med 3. in 8. avgustom, prepovedan. Prepovedal ga je goriški podprefekt di Suni. V Zvezi so zaprosili državnega poslanca Engelberta Besednjaka, da bi posredoval, vendar ni bil uspešen. Podprefekt je vztrajal pri prepovedi, niti protest pri ministru za notranje zadeve ni zalegel. Tudi šolski nadzornik Francesco Spazzapan je tečaju nasprotoval in celo izjavil, da je učiteljstvo, ki se zbira na teh tečajih, državi

18 Počitniški tečaj, *Učiteljski list*, 1920 (16. 8.), str. 4.

19 Prav tam (16. 9.), str. 2.

20 Alojzij Hreščak, Učiteljska samoizobrazba, *Učiteljski list*, 1922, str. 189–190.

21 Prav tam, str. 220–221.

22 Samoizobraževalni tečaj, *Učiteljski list*, 1923, str. 160.

23 Samoizobraževalni tečaj pri Sv. Luciji, *Učiteljski list*, 1924, str. 119.

24 Udeležencev tečaja pri Sv. Luciji je priglašanih, *Učiteljski list*, 1925, str. 95.

nevarno. V članku v Učiteljskem listu so učitelji v Zvezi poudarili, da jih take ovire ne bodo ustavile, ampak da se bodo še naprej samoizobraževali.²⁵

Samoizobraževali so se učitelji tudi v posameznih učiteljskih društvih, kjer so prirejali sestanke in predavanja. O njih so poročali na zborovanjih društev in na zborovanjih Zveze. V letu 1923 so bili organizirani izobraževalni sestanki s predavanji. V Idriji je bilo 10 sestankov, v postojnskem okraju 19, v koprskem 4, v tolminskem 5, v voloskem in v Trstu po 2 sestanka. Ni jih bilo v pazinskem, sežanskem in goriškem okraju. Na teh sestankih je bilo 42 predavanj s področja sociologije.²⁶

Leta 1924 je delovalo 13 krožkov, predavanj je bilo 44, udeležilo se jih je 539 članov.²⁷

Na delegacijskem zborovanju Zveze v Trstu 5. in 6. avgusta 1920 so sklenili, da se v vsakem kraju prirejajo kmetijsko nadaljevalni tečaji za šoli odraslo mladino v starosti od 14. do 16. let. Ti naj bi bili obvezni.²⁸

O kmetijsko-nadaljevalnih šolah so pisali tudi kasneje. Urediti bi jih morali po zgledu obrtnih šol in podrediti osrednji kmetijski šoli v deželi. Vendar pa mora pobuda za te šole »priti od državne uprave«.²⁹

V Goriško-Gradiščanski so leta 1922 že ustanovili deset teh šol, ki trajajo dve leti od novembra do aprila.³⁰

Leta 1922 in 1923 sta bila v Gorici organizirana kmetijska tečaja za učitelje, ki ju je obiskovalo veliko slovenskih učiteljev. Organizirala ju je deželna uprava na pobudo kmetijske šole v Gorici. Leta 1922 sta predavala ing. Anton Podgornik in enolog Just Ušaj, leta 1923 pa ing. Josip Rustja.³¹

Novembra 1924 je član Zveze Leopold Paljk v Lokavcu ustanovil gospodinjsko-nadaljevalno šolo in jo brezplačno vodil. Obiskovalo jo je 56 deklet.³² Tečaj je izvedel tudi naslednje leto in v Učiteljskem listu podrobno opisal delo v tej šoli.³³

Pred tem je vodil dveletni počitniški kmetijski tečaj, na katerem se je izobrazilo nad 30 učiteljev, ki so potem svoje znanje posredovali kmečkemu prebivalstvu v vaseh, kjer so poučevali. Delo si je organiziral tako, da je najprej dve leti vodil kmetijski, naslednji dve leti pa gospodinjski tečaj.

Leta 1925 so se na zborovanju Zveze odločili, da pripravijo v počitnicah leta 1926 kmetijsko-gospodinjski tečaj za učitelje. Razloge za tečaj sta bila, da večina učiteljstva ne pozna agronomije in da je treba kmečkemu ljudstvu ponuditi nekaj

25 Naša samoizobrazba, *Učiteljski list*, 1925, str. 124–125.

26 VI. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1924, str. 122.

27 VII. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1925, str. 139.

28 Delegacijsko zborovanje »Zveze slovanskih učiteljskih društev« v Trstu, *Učiteljski list*, 1920 (16. 8.), št. 12, str. 2.

29 Dalekosežna iniciativa, *Učiteljski list*, 1922, str. 65.

30 Ignacij Križman, Kmetijske nadaljevalne šole, *Učiteljski list*, 1922, str. 81. Podpis: A. K.

31 Kmetijski tečaj za učitelje, *Učiteljski list*, 1923, str. 182.

32 Gospodinjsko-nadaljevalna šola, *Učiteljski list*, 1925, str. 84.

33 Leopold Paljk, Gospodinjska nadaljevalna šola, *Učiteljski list*, 1926, str. 1–2.

koristnega o obdelovanju, živinoreji in drugem. V članku v Učiteljskem tovarišu je navedena tudi literatura o tej stroki.³⁴

Vendar pa je bila Zveza s 3. avgustom 1926 razpuščena.

Pevski zbor

Leta 1921 je Josip Ribičič v Učiteljskem listu predlagal naj Zveza ustanovi pevski zbor. V njem bi bili poleg učiteljstva tudi drugi dobri pevci in pevke. Zbor naj vadi v Gorici in Trstu, enkrat mesečno pa v kakem drugem priročnem kraju. Repertoar zbora naj bo 15 najznačilnejših slovenskih pesmi, s katerimi naj zbor najprej nastopi pred tržaško in goriško publiko, med počitnicami pa naj napravi turnejo po Italiji.³⁵

30. oktobra je organizacijski odsek Zveze na seji razpravljal o pevskem zboru. Ta je imel že temelj, okrog 20 pevcev, potrebovali pa bi jih še enkrat toliko. Vsem učiteljskim društvom bodo poslali okrožnico s pozivom, da pripravijo imena dobrih pevcev, ki bi enkrat mesečno prišli na vaje.³⁶

Že 1. januarja 1922 je Učiteljski list objavil, da se je za pevski zbor oglasilo nad sto pevk in pevcev. Zanje bodo organizirali 12. januarja dva sestanka, enega v Tolminu pri Matiji Bravničarju in v Postojni pri Hinku Paternostru. Tam bodo preskušali glasove. Skupna vaja pa bo 5. februarja v Škednju pri Trstu.³⁷

5. februarja so imeli pevci tržaškega, sežanskega in istrskega okraja prvo vajo, na kateri jih je bilo prek 40.³⁸

Zveza je priredila 29. aprila 1922 v Gorici koncertni in recitacijski večer pod vodstvom glasbenika Srečka Kumarja.³⁹ Koncert so ocenili listi: Edinost, Goriška straža, Il Popolo Friulano, La Voce dell Isonzo, Jugoslavija, La Liberta in Slovenski narod.⁴⁰

Upravni odbor Zveze se je izrekel za ustanovitev pevskega zbora in naročil Josipu Ribičiču in organizacijskemu odseku, da takoj pričneta priprave. Zbor se je že izkazal s koncertoma v Gorici in Postojni.⁴¹

V letu 1923 je imel pevski zbor osem koncertov, in sicer v Vipavi, pri Sv. Jakobu, na Kontovelu, v Gorici, pri Sv. Luciji, dva v Benetkah in v Bologni. V Trstu in Vidmu so ga oblasti prepovedale.⁴²

34 Nekoliko načrta za samoizobrazbo, *Učiteljski list*, 1925, str. 169–170.

35 Josip Ribičič, Pevski zbor »Zveze«, *Učiteljski list*, 1921 (1. 10.), št. 19, str. 4.

36 Organizatorični odsek »Zveze«, *Učiteljski list*, 1921 (16. 11.), št. 22, str. 4.

37 Za »Zvezni zbor«, *Učiteljski list*, 1922, str. 7.

38 Pevski zbor »Zveze«, *Učiteljski list*, 1922, str. 40.

39 Per aspera ad astra!, *Učiteljski list*, 1922, str. 105.

40 Poročila raznih listov o našem koncertu, *Učiteljski list*, 1922, str. 109–110.

41 Delegacijsko zborovanje v Gorici, *Učiteljski list*, 1922, str. 163.

42 VI. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1924, str. 130.

Leta 1923 je Zveza založila Prve plamene, notno gradivo s sedmimi pesmimi za mešane in moške zборе. Publikacija sta uredila Srečko Kumar in Avgust Černigoj. Leta 1924 pa je izdala Otroške pesmi.⁴³ Notno gradivo sta uredila Srečko Kumar in France Kralj. Obe publikaciji sta bili razprodani.

Leta 1924 je imel zbor štiri koncerte, in to v Tolminu, Hrpeljah, Dekanah in Gorici. Prepovedana sta bila koncerta v filodramatični dvorani v Trstu in pri Sv. Ivanu. Naslednje leto je imel zbor koncerta v Trstu, kjer je pel ozkemu krogu povabljenih, in v Nabrežini.⁴⁴

26. in 27. decembra 1925 je pevski zbor zelo uspešno nastopil v Renčah in Ajdovščini.⁴⁵

Spomladi leta 1926 je zbor vadil za velikonočni koncert, ki ga je izvedel na velikonočni ponedeljek na družabnem večeru v Trstu. Zbor je vodil Srečko Kumar, peli pa so umetne in ljudske pesmi.⁴⁶

Zbor je imel še zadnjo vajo 31. julija v Trgovskem domu. Med počitnicami so nameravali prirediti tri koncerte, in sicer v Kanalu, Mihotičih in Bistrici,⁴⁷ vendar je razpust Zveze to preprečil.

Samopomoč

Leta 1921 je Učiteljsko društvo za Trst in okolico predlagalo ustanovitev Samopomoči. Člana društva Ivan Daneu in Karel Pahor sta izdelala pravila društva, ki so bila objavljena v Učiteljskem listu leta 1923.⁴⁸

Društvo so ustanovili na delegacijskem zborovanju 8. julija 1923. Njegov namen je podpirati člane v boleznih in boleznih njihovih družinskih članov, odpuščene iz službe in ob smrti člana plačati njegovim svojcem. Članstvo je obvezno za člane okrajnih učiteljskih društev. Sredstva za rezervni sklad se pridobe z zvišanjem članarine v učiteljskih društvih.⁴⁹

V enoletnem delovanju društva je bilo razdeljenih za 4045 lir podpor in za 4500 lir posojil.⁵⁰

Že v letu 1922 so predlagali, da bi Zveza postavila lastno tiskarno, in so že pričeli zbirati poseben sklad v ta namen, vendar se ni uresničil.

43 V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 156.

44 VII. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1925, str. 145.

45 Koncerta v Renčah in Ajdovščini, *Učiteljski list*, 1926, str. 8.

46 Naš pevski zbor, *Učiteljski list*, 1926, str. 63–64.

47 Pevski zbor, *Učiteljski list*, 1926, str. 111.

48 Osnutek pravil za ustanovitev »Učiteljsk. podpornega društva« Jul. Krajine, *Učiteljski list*, 1923, str. 148–149.

49 V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 170–171.

50 VII. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1925, str. 138.

Učne knjige

Že na ustanovitvenem zborovanju Zveze 2. februarja 1920 je bila posebna točka dnevnega reda Učne knjige. Sprejeli so sklep: »Protestiramo proti letos vpeljanim ljudskošolskim berilom (De Michelli), ker ne odgovarjajo niti približno načelom modernega šolstva. Zahtevamo, da se uredijo nove učne knjige, odgovarjajoče vsem tem zahtevam.«⁵¹

Fran Ločniškar je v dveh številkah Učiteljskega lista podrobno opisal De Michellijeva berila, končna ocena pa je bila: »De Michellijeva berila niso v svoji celoti niti od daleč primerna visokemu razvoju naše šolske literature in so omažeževanje naše kulture.«⁵²

Prav tako je leta 1920 izšla 3. izdaja Prve čitanke za hrvatske pučke škole u Istri, ki jo je sestavil Fran Baf, priredil pa dr. E. Čubelić. Učitelji so jo postavili ob rob knjigi De Michellija in je ne priznavajo, ker nikjer ni omenjeno hrvaško ime, imela pa je še veliko drugih napak.⁵³

Zveza je junija prejela od civilnega komisariata v Trstu odlok o bodočem odboru za sestavo slovenskih in hrvaških šolskih knjig. Sestavila je imenik učiteljstva, ki je odgovorno za to delo v posameznih šolskih okrajih. Predelane ali na novo napisane knjige je treba predložiti Osrednjemu uradu za nove pokrajine po posredovanju generalnega civilnega komisariata v Trstu do konca julija leta 1920. Sestavljene pa morajo biti na podlagi začasnega učnega načrta, ki ga je izdala oblast 9. maja 1920. Ob tem odloku so učitelji poudarili, da dobre knjige ni mogoče napisati v dveh mesecih.⁵⁴

3. julija se je sestal odbor za sestavo novih šolskih knjig na šoli v Verudeli. Izdelali so načrt za sestavo beril, slovnice, računic, italijanskih knjig in realij. Izbrani so bili uredniki za posamezna področja.⁵⁵

Najprej so izdelali načrt za sestavo petega berila in pozvali vse člane izvoljenega odbora in tudi druge, ki bi bili pripravljeni sodelovati, naj pošiljajo prispevke za to berilo do konca leta.⁵⁶

V Učiteljskem listu je vodstvo odbora sproti poročalo, kako napreduje delo pri petem berilu.

Znanstveni založniški zavod v Trstu je odbor Zveze za nove šolske knjige v začetku leta 1921 obvestil, da so predelana šolska berila potrjena. To so prvo in drugo berilo, Katoliški katekizem za vse razrede ljudskih in meščanskih šol, male in velike zgodbe Sv. pisma, znižana pa je tudi cena knjige Vinka Bandlja Zgodovina Italije.⁵⁷

51 Ustanovitev »Zveze juslovenskih učiteljskih društev« v Trstu, *Učiteljski list*, 1920 (16. 3.), št. 2, str. 3.

52 Fran Liočniškar, De Michellijeva »Berila« za ljudske šole, *Učiteljski list*, 1920 (1. 5.), št. 5, str. 1.

53 O novom izdanju prve čitanke za hrvatske pučke škole, *Učiteljski list*, 1920 (16. 4.), št. 4, str. 3.

54 Šolske knjige, *Učiteljski list*, 1920 (16. 6.), št. 8, str. 1.

55 Sestava šolskih knjig, *Učiteljski list*, 1920 (1. 8.), št. 11, str. 3–4.

56 Splošni načrt za sestavo petega berila, *Učiteljski list*, 1920 (16. 11.), št. 18, str. 2–3.

57 Ivan Daneu, Odbor za spisovanje novih šolskih knjig, *Učiteljski list*, 1920 (1. 2.), št. 3, str. 3.

Na seji vodstva Zveze ob koncu leta 1921 so glede učnih knjig sprejeli sklep, da se vpeljejo v šolo le one knjige, ki jih sestavi Zveza.⁵⁸

Na delegacijskem zborovanju Zveze 1921 je Gašo Licul iz pazinskega okraja poročal, da sta prva in druga hrvaška čitanka že v tisku.⁵⁹ V samozaložbi je izdal čitanke za ljudske hrvaške šole August Rajčić iz Opatije. Bile so že cenzurirane in ocenjene. Manjkalo je samo še dovoljenje vlade, vendar pa je namesto tega prišlo obvestilo, da bo čitanke za hrvaške šole napisal zadrski profesor Arturo Cronia.⁶⁰

Septembra 1921 je odsek za sestavo učnih knjig v Učiteljskem listu poročal, da bodo v šolskem letu 1921/22 morali uporabljati še stare knjige. Založniški zavod Istituto Editoriale Scientifico in Trieste jim je sporočil, katere knjige ima na razpolago. To so bile: Bandelj, Zgodovina Italije, po Widru predelano Prvo berilo, po Gabrščku predelano Drugo berilo, po Ganglu predelano Tretje berilo in Četrto berilo, Panholzerjeve Male zgodbe Sv. pisma in Velike zgodbe Sv. pisma ter Katoliški katekizem ali krščanski nauk. Naštete so tudi knjige za pouk v italijanščini in knjige za meščanske šole.⁶¹

Prvega julija 1922 pa je odsek za sestavo slovenskih šolskih knjig objavil, da bodo z novim šolskim letom že na razpolago nova slovenska berila, ki so v tisku. Prvo sta Drugo berilo in slovnica za drugi ljudskošolski razred. Berili sta sestavila in uredila učitelja Ferdo Kleinmayr in Hinko Medič, slovnico pa Engelbert Gangl. Drugo je Peto berilo za peti in šesti ljudskošolski razred oziroma za prvi meščanski razred. To so sestavili in uredili Fran Ločniškar, Matej Mikuž, Ferdo Kleinmayr, Sidonja Krapš, Andrej Kenič, Janko Samec in Ivan Daneu. Knjigi bo založila Editoriale Libreria v Trstu.⁶²

Leta 1923 so tako izšli obe omenjeni berili in Tretje berilo, ki sta ga sestavila Ferdo Kleinmayr in Ivan Daneu. Ministrstvo v Rimu je vsa tri berila potrdila za šolsko leto 1924/25.⁶³

Avgusta 1925 je bilo objavljeno, da je ministrstvo odobrilo Widrovo Moje prvo berilo ter Drugo in Tretje Kleinmayrjevo berilo. Ti dve berili sta predelani izdaji prejšnjih. Druga slovenska berila niso bila odobrena. Uredništvo Učiteljskega lista je k temu poročilo dodalo opombo: »Odobrujejo se berila za one razrede, ki so poitalijančeni, med tem ko so višji razredi brez slov. učnih knjig.«⁶⁴

Hrvaške šole v Istri so imele leta 1922 na razpolago Bafovo Prvo čitanko, Rajčićevo Drugo čitanko, Cronijevo prvo, tretjo in četrto čitanko. V Učiteljskem listu je bilo ob tem obvestilu tudi priporočilo, naj vse šole naroče prvi dve knjigi, ker sta »mnogo zgodnije od svih ostalih«.⁶⁵

58 Iz seje vodstva »Zveze«, *Učiteljski list*, 1921 (16. 12.), št. 24, str. 3.

59 Podrobno poročilo o Zvezinem delegacijskem zborovanju, *Učiteljski list*, 1921 (1.12.), št. 23, str. 3.

60 Sudbina jarac o našim čitankama, *Učiteljski list*, 1921 (16. 12.), št. 24, str. 4.

61 Učne knjige za 1921–22, *Učiteljski list*, 1921 (16. 9.), št. 18, str. 4.

62 Nova berila za slovenske ljudske šole, *Učiteljski list*, 1922, str. 149.

63 Berila za slovenske ljudske šole, *Učiteljski list*, 1924, str. 160.

64 Slovenska berila za osnovne šole, *Učiteljski list*, 1925, str. 112.

65 Hrv. učiteljsko društvo Istre na znanje!, *Učiteljski list*, 1922, str. 240.

Leta 1923 sta bili odobreni Prva in Druga čitanka. Ta čitanka Avgusta Rajčiča je obsegala tudi slovnico ter osnovne pojme za pouk realij.⁶⁶

Naslednje leto pa je v Učiteljskem listu članek, v katerem avtor omenja popis odobrenih učbenikov, kjer hrvaških sploh ni omenjenih. Tako imajo učenci različne čitanke, hrvaške šole v Istri pa umirajo.⁶⁷

Sklep

Kratkotrajno delovanje Zveze slovanskih učiteljskih organizacij je bilo zelo bogato, saj je obsegalo delo pri izdajanju pedagoškega glasila, mladinskih listov, pevskega zbora, samopomoči, pisanja šolskih knjig in številnih samoizobraževalnih tečajev. Delo je potekalo ob številnih težavah, saj so oblasti slovenska društva in šole zatirale in preganjale učiteljstvo.

Viri in Literatura

Viri

Učiteljski list 1920–1926.

Literatura

Hojan, Tatjana: Zveza slovanskih učiteljev in njeno delo za mladinski list. *Annales*, 1, 1991, 1, str. 187–192.

Pahor, Minka: Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini. *Jadranski koledar*, 1980, str. 216–221.

Škerk Kosmina, Marisa: Učiteljski list (1920—1926). *Učiteljski list. Bibliografsko kazalo*, 1991, str. 5–30.

Povzetek

Po prvi svetovni vojni in razpadu Avstro-Ogrske je Italija na podlagi Londonskega pakta iz leta 1915 zasedla Goriško-Gradiščansko, mesto Trst in okolico, Istro, del Notranjske, pozneje še Reko in del Dalmacije. Primorska učiteljska društva so bila do konca svetovne vojne članice Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, po novi razmejitvi pa so izgubila stik s centralo v Ljubljani. Zato so učitelji sklenili ustanoviti svojo učiteljsko organizacijo, ki bi povezovala primorska učiteljska društva. Prvega in drugega februarja 1920 je bila Zveza slo-

⁶⁶ Učne knjige, *Učiteljski list*, 1923, str. 232.

⁶⁷ Gdje su tekstovi za hrv. škole u Istri?, *Učiteljski list*, 1924, str. 181.

vanskih učiteljskih društev ustanovljena in izvoljeno vodstvo in širši odbor. Zveza je povezovala deset društev in takoj pričela delati. Ustanovili so svoje glasilo, pedagoško revijo Učiteljski list, ki je objavljal prispevke v slovenščini in hrvaščini. Že naslednje leto sta izšli slovenska in hrvaška revija Novi rod in Naša nada. V Novi rod so pisali takratni najboljši slovenski pesniki in pisatelji. Zveza je leta 1922 ustanovila pevski zbor, ki je nastopal z velikim uspehom, in izdala dve notni knjižici. Eno leto je delovala v sklopu Zveze tudi Samopomoč. Učitelji so posvetili veliko pozornosti samoizobraževanju in organizirali tri samoizobraževalne tečaje pa tudi kmetijski tečaj za učitelje. Samoizobraževalni krožki so delovali tudi v posameznih učiteljskih društvih. V Zvezi se je oblikovala sekcija za sestavo učnih knjig, ki so jih sestavljali in urejali člani Zveze. Odobrene so bile čitanke za drugi, tretji in peti razred. Ves čas je Zveza imela težave, ker je oblast zavirala njeno delo, premeščala in aretirala njene člane ter cenzurirala njene članke v Učiteljskem listu in prepovedovala društvena zborovanja. Razpuščena je bila 3. avgusta 1926, njeno premoženje pa zaplenjeno.